

Michał Grech

Uniwersytet Wrocławski

 <https://orcid.org/0000-0002-4242-5213>

michal.grech@uwr.edu.pl

Przydatność analizy korpusowej do badania wartościowania w recenzjach awansowych

Streszczenie. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie metodologii oraz wstępnych wyników badań nad wartościowaniem i jego językowymi wykładnikami na przykładzie recenzji w postępowaniach awansowych. Analizie poddano recenzje habilitacyjne z dyscypliny językoznawstwa, pobrane z archiwum Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów. Główny korpus badawczy składa się z 91 recenzji z konkluzją negatywną oraz korpus referencyjny z 92 recenzji z konkluzją pozytywną. Głównym celem badań jest ocena możliwości wykorzystania metod korpusowych do analizy tekstów recenzji awansowych. Problematyka badawcza obejmuje identyfikację elementów poddawanych ocenie, szczególnie negatywnej, kryteriów oceny oraz językowych środków i zabiegów stosowanych do wartościowania. Metodologia badań opiera się głównie na porównawczej analizie korpusowej, wzbogaconej analizą kolokacji i konkordancji. Uzyskane wyniki potwierdzają możliwość zastosowania tej metody do analizy szerszego zbioru tekstów, umożliwiając także dalsze, pogłębione analizy kolejnych dokumentów.

Słowa kluczowe: lingwistyka korpusowa, recenzje, wartościowanie

Valuation and linguistic determinants of value in promotion reviews

Summary. The aim of this article is to present the methodology and preliminary findings of research on evaluation and its linguistic indicators, using reviews in advancement proceedings as a case study. The analysis focuses on habilitation reviews in the discipline of linguistics, obtained from the archive of the Central Commission for Degrees and Titles. The main research corpus consists of 91 reviews with negative conclusions and a reference corpus of 92 reviews with positive conclusions. The primary objective of the research is to assess the feasibility of using corpus methods for analyzing advancement review texts. The research problem encompasses identifying elements subject to evaluation, particularly negative evaluations, the criteria for such evaluations, and the linguistic means and techniques used for evaluation. The research methodology is primarily

based on comparative corpus analysis, supplemented by collocation and concordance analysis. The results obtained confirm the feasibility of applying this method to analyze a broader set of texts, also enabling further in-depth analyses of subsequent documents.

Keywords: corpus linguistics, reviews, evaluation

1. Wstęp i wcześniejsze prace

W ciągu ostatnich kilkadziesiąt lat powstało wiele prac językoznawczych skoncentrowanych na problematyce wartościowania i wartości, ich listę przedstawia Aleksander Kiklewicz (2017: 33). Jadwiga Puzynina, często wskazywana jako jedna z prekursorów badań wartości w języku polskim, tłumaczy wartościowanie jako „przypisywanie cechom, czynnościom lub innym przedmiotom myśli określonych wartości” (Puzynina 2004: 180 za Rodziewicz 2017: 107), pozytywnych lub negatywnych.

W niniejszej pracy wychodzę wstępnie z rozumienia wartościowania zaproponowanego przez Elżbietę Laskowską (1992: 19) jako mówienie, że coś jest dobre lub złe pod jakimś względem. Jednocześnie staram się rozszerzyć analizy z węższego rozumienia jako dobre i złe, w kierunku określenia czegoś jako (czasem bardziej lub mniej) pozytywnego lub negatywnego, docenianego lub deprecjonowanego. Nie ograniczam się więc tylko do analiz etycznych, ale staram się ująć wszelkie przejawy określania czegoś jako warte, czy też wartościowe, lepsze lub gorsze, ładne czy brzydkie (por. Fleischer 2010). Jak pisze Michael Fleischer:

Generalnie pojęcie (oraz zjawisko) ‘wartości’ skonstruowane jest tak, że posiada charakter predykatu, to znaczy określa pewien aspekt dowolnego w zasadzie obiektu, przypisywalne jest dowolnemu obiektowi itp. Wszystko może posiadać czy wykazywać wartość, jeśli tylko ktoś, temu obiektowi wartość przepisuje (Fleischer 2010: 5).

Celem niniejszej pracy jest więc wskazanie tych obszarów i obiektów, którym przypisuje się wartość oraz językowych wyznaczników i kryteriów tego przypisywania (o ile można je wyróżnić). Materiałem są recenzje awansowe w dyscyplinie językoznawstwo.

Jak pisze Ewa Szkudlarek-Śmiechowicz: „Zarówno pisanie recenzji naukowych, jak i ich właściwe odczytanie wymaga kompetencji komunikacyjnych na najwyższym poziomie. Nie tylko bowiem w obu sytuacjach komunikacyjnych (nadawczej i odbiorczej) jest potrzebna szczególna wiedza specjalistyczna, ale także umiejętność kodowania i dekodowania pośrednich aktów mowy, które są podstawową zasadą tzw. grzeczności negatywnej” (Szkudlarek-Śmiechowicz 2015: 251). W pełni zgadzając się z tymi słowami, postanowiłem bliżej przyjrzeć się recenzjom naukowym, szczególnie zaś awansowym – habilitacyjnym jako szczególnemu rodzajowi tekstu.

We wspomnianym powyżej tekście E. Szkuclarek-Śmiechowicz (2015: 251–256) wymienia istotne i zasadniczo obligatoryjne elementy konstytutywne recenzji naukowej awansowej jako tekstu z założenia jest:

- krytyczny,
- wartościujący,
- zawiera elementy argumentująco-opisowe,
- sporządzony jest w formie pisemnej,
- zawiera konkluzję o mocy aktu performatywnego – recenzent sugeruje dopuszczenie, lub niedopuszczenie do dalszych etapów postępowania, jak i formułuje wniosek o nadanie lub nie stopnia naukowego, może to mieć istotne konsekwencje społeczne dla osoby ubiegającej się o stopień,
- w obecnych warunkach i publicznej dostępności recenzji istotny jest też aspekt „dyplomatyczności” i grzeczności, co – jak wskazuje E. Szkuclarek-Śmiechowicz – przekłada się często na eufemizowanie ocen negatywnych i wyolbrzymianie waloryzacji pozytywnych (2015: 252).

Ze względu na specyfikę tematu i zakres materiału oraz brak innych, porównywalnych opracowań referowana wcześniej praca E. Szkuclarek-Śmiechowicz stanowi główny tekst odniesienia dla niniejszego artykułu. Szczególnie istotne będą główne sfery, które są wartościowane:

1. Habilitant.
2. Monografia/publikacja/rozprawa/dzieło.
3. Dorobek naukowy.
4. Sposób ujęcia tematu/ analiza.;
5. Materiał.;
6. Bibliografia/literatura.
7. Cechy formalne publikacji.
8. Aktywność naukowa, naukowo-badawcza, organizacyjna, dorobek dydaktyczny (Szkuclarek-Śmiechowicz 2015: 259).

W odróżnieniu jednak od tego badania niniejsza próba skupia się na nieco innym celu i problemie. Celem pracy stało się sprawdzenie użyteczności nie tyle analizy jakościowej, która została już zrealizowana i ukazana przez E. Szkuclarek-Śmiechowicz, ale przede wszystkim badań korpusowych. Próba ta jest o tyle istotna, że – jak wskazano powyżej – teksty recenzji podlegają różnym regułom i regulacjom, jednocześnie nie zostały zbadane w wymiarze ilościowym i systemowym. Problemem badawczym będzie właśnie wyróżnienie językowych środków służących wartościowaniu w tym rodzaju tekstów.

Ze względu na długą tradycję i pokaźną liczbę prac poświęconych badaniu wartości oraz częste (choć niekonieczne) łączenie ich z problematyką wartościowania chciałbym w tym miejscu jednoznacznie wskazać, że w niniejszym tekście nie zajmuję się badaniem wartości, a wyłącznie językowymi sposobami wartościowania, tak jak zostało to wskazane w innej mojej pracy (Grech 2020: 133–134).

2. Materiał

Materiałem, który wybrano do analizy, są recenzje awansowe z zakresu językoznawstwa pobrane z archiwum Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów

<https://www.ck.gov.pl> z lat 2012–2019. Przeanalizowano całe teksty recenzji, nie ograniczono się tylko do konkluzji czy innych wybranych fragmentów tekstu.

Wybór językoznawstwa jako dyscypliny motywowany był głównie tym, że językoznawstwo jest jedną z dyscyplin, w której, ze względu na specyfikę przedmiotu badań (mowę), można spodziewać się średnio większej świadomości polszczyzn i kompetencji językowych, a co za tym idzie większej złożoności środków językowych i tekstów recenzji. Wydaje się, że takie podejście pozwoli na wstępne, szersze rozeznanie się zarówno w zakresie słownictwa, jak i reguł jego użycia, niż gdyby rozpoczęto analizę od tekstów specjalistów z innych dziedzin. Jest to oczywiście podstawowe założenie, a jego weryfikacja wymaga kolejnych badań porównawczych, których realizacja wydaje się sensowniejsza już po pilotażowym opracowaniu metody. Weryfikację tę planuje się w jednym z kolejnych badań. Drugi powód wyboru recenzji językoznawczych to możliwość skorzystania z wspomnianych powyżej wyników wcześniejszych analiz E. Szkudlarek-Śmiechowicz.

3. Hipotezy i cele pracy

Jak wspomniano powyżej, celem tej pracy jest sprawdzenie możliwości użycia metod korpusowych do analiz recenzji awansowych, zwłaszcza przez (wstępne) wskazanie językowych środków służących wartościowaniu w tych tekstach.

Niezwykle istotne będzie tu sprawdzenie, kilku hipotez, które sformułowano następująco:

- 1) Obszary podlegające wartościowaniu, wyróżnione przez E. Szkudlarek-Śmiechowicz, zostaną także wskazane przy pomocy badań korpusowych.
- 2) Recenzje o konkluzji pozytywnej i negatywnej będą różniły się w sposobach i ilości wartościowania.
- 3) Ze względu na konieczność rozbudowania uzasadnienia recenzje z konkluzją negatywną będą znacznie obszerniejsze.
- 4) Istnieją czysto ilościowe wykładniki wartościowania, mogące służyć do określenia konkluzji recenzji tylko na podstawie ilości wystąpień wybranych słów.
- 5) Istnieją wykładniki wartościowania opierające się na proporcjach użycia słownictwa.
- 6) Wartościowanie w recenzjach ma charakter schematyczny (choć również kreatywny i indywidualny, jednak nie jest to przedmiotem tego tekstu).
- 7) Potwierdzenie tych hipotez wydaje się wystarczające dla potwierdzenia użyteczności metod korpusowych dla dalszych analiz recenzji awansowych.

4. Metoda

Ze względu na to, że problem badawczy i materiał są dość specyficzne, poniżej przedstawione zostały poszczególne metody w podziale na kolejne, istotne kroki. Praca ta planowana jest jako pierwsza z większej serii badań nad recenzjami, toteż dopracowanie metody wydaje się kluczowe dla całego projektu.

4.1. Przygotowanie

W pierwszym etapie pobrane zostały wszystkie dokumenty z postępowań awansowych z dziedziny nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo ze strony Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów (<https://www.ck.gov.pl>). Należy tu wspomnieć, że o ile strona ułatwia przeglądanie czy wyszukiwanie poszczególnych spraw, to ze względu na architekturę strony, zmiany w strukturze i puste odnośniki pobieranie większej ilości danych, szczególnie automatycznie, jest utrudnione i w praktyce wymaga stałej pracy człowieka. W tym miejscu chciałbym podziękować Panom Dominikowi Banaszakowi i Pawłowi Janikowi za pomoc w napisaniu skryptu przyspieszającego tę operację.

W rezultacie w okresie czerwiec-lipiec 2023 r. pobrano dane z 509 katalogów, z czego aż 96 nie zawierało żadnej recenzji, a jedynie: wnioski, autoreferaty, wyznaczenie składu komisji i czasem inne dokumenty – zwykle uchwały rad wydziałów. Jak wskazano w tabeli 1, prawie 20% spraw nie zawierało kompletu dokumentów – zawsze brakowało recenzji, czasem też innych dokumentów.

Tabela 1. Zastawienie danych pobranych z serwisu ck.gov.pl

Nr	Liczba spraw – pobranych katalogów	N	%
1	Katalogi z recenzjami	413	81
2	Katalogi bez recenzji	96	19
	Razem	509	100

Źródło: badania własne

Pytanie o przyczyny takiego stanu rzeczy warte jest pogłębienia i analiz, raczej w osobnym badaniu. Wydaje się, że może to być spowodowane różnymi czynnikami, z których chyba najistotniejsze dla danego tematu może być przezwyciężanie procedury ze względu na różne czynniki, szczególnie negatywne recenzje. Wymaga to jednak osobnej analizy, która planowana jest w przyszłości. W rezultacie uzyskano 1227 recenzji z 413 katalogów. Ta baza była podstawą do wydzielenia recenzji negatywnych i pozytywnych jako podstaw do dalszych analiz. W kilku katalogach brakowało recenzji, czasem plik był uszkodzony, co uniemożliwiało jakkolwiek analizę (ponowne pobranie nie zmieniało sytuacji).

Ponieważ pobrane recenzje są w znakomitej większości zapisane w formie skanów (obrazów) „zaszytych” w plikach PDF, które nie są czytelne

maszynowo, to kolejnym etapem było konwertowanie wszystkich plików do formatu czystego tekstu, który jest czytelny nie tylko dla człowieka, lecz także dla programów przeszukujących, a przede wszystkim dokonujących analiz korpusowych. Po testach kilku narzędzi zdecydowano się na program Abbyy Fine Reader Corporate Edition jako dający najlepsze wyniki konwersji, obarczone najmniejszą liczbą błędów przy tak rozległych zbiorach danych.

Po rozpoznaniu tekstu, a przed analizą właściwą konieczne było jeszcze czyszczenie danych i lematyzacja przy użyciu pakietu SpaCy [pisownia właściwa – M.G.]. Przy czym na każdym etapie zachowano wersję sprzed zmian, tak żeby możliwe było sięgnięcie do danych źródłowych. Dopiero tak przygotowane dane można było poddać dalszej analizie.

5. Analiza główna

Pierwszym etapem analizy było wyróżnienie spośród zbioru ponad 1220 recenzji tych, które są negatywne. Ponieważ teksty recenzji miały średnio ok. 10 stron, to czytanie, czy choćby przeglądanie ich wszystkich wydawało się zajęciem czasochłonnym, na szczęście niekoniecznym. Do wstępnego wskazania recenzji z negatywną konkluzją postanowiono posłużyć się istniejącymi narzędziami i programami, a przede wszystkim wstępną wiedzą o schematach konstrukcyjnych tych tekstów.

W pierwszym kroku posłużono się ogólnodostępnymi narzędziami do analizy wydźwięku czy też sentymentu (*sentiment analysis*) z konsorcjum CLARIN-PL (Multiemo, Sentemo, Wydźwięk). Niestety wyniki analiz dla recenzji pozytywnych i negatywnych były bardzo zbliżone i nie dawały możliwości ich pewnego rozróżnienia. Widocznie lepsze wyniki uzyskano przy pomocy pakietu Orange, który na podstawie oceny sentymentu potrafił trafnie wskazać pierwszych 30 recenzji negatywnych. Niewystarczalność istniejących narzędzi do oceny sentymentu wynika ze specyfiki analizowanych recenzji, inną od recenzji produktów, usług czy filmów, dla których przygotowano większość analizatorów wydźwięku. Jednocześnie uwidacznia możliwość czy wręcz konieczność opracowania podobnych analiz dla recenzji naukowych. Kolejne recenzje negatywne wyróżniono, posługując się wyszukiwaniem tekstowym kluczowych fraz wskazujących na negatywną konkluzję recenzji. Wyszukiwanie było prowadzone zarówno na plikach przed lematyzacją, jak i po niej. Poniżej w tabeli 2 przedstawiono wyrażenia użyte i skuteczne dla wyszukiwań:

Tabela 2. Wyrażenia użyte i skuteczne dla wyszukiwań recenzji negatywnych

Nr	spełniać	N	Nr	wniosek o/ wnioskować o:	N
1	<i>nie spełniać (bowiem) wymóg</i>	25	1	<i>nienadawanie, niedopuszczenie, odmowa</i>	13
2	<i>nie spełniać kryterium</i>	10	2	<i>nie móc wnioskować o nadanie</i>	5

3	<i>nie spełniać (ustawowe) wymaganie</i>	10	3	<i>nie formułować wniosku o dopuszczenie</i>	4
4	<i>nie spełniać warunki</i>	7	4	<i>nie móc poprzeć wniosek</i>	7

Źródło: badania własne

Zgodzono się na możliwą niekompletność tego wyszukania, z założeniem, że ewentualne pozostałe recenzje negatywne zostaną wyróżnione w kolejnych krokach, po zakończeniu analiz zawartości recenzji – będą więc swoistym testem poprawności analiz.

Metoda ta, choć niedoskonała, pozwoliła wyróżnić 91 tekstów recenzji kończących się negatywną konkluzją. Zostały one wykorzystane do dalszych analiz (zob. tabela 3). Recenzje pozytywne (92) wyróżniono przy pomocy tego samego oprogramowania i metody – jako wstępną wskazówkę wzięto najwyższy wstępny wynik oceny sentymentu z programu Orange. W dalszej części pracy porównywane więc będą teksty wstępnie oznaczone jako bardziej negatywne i pozytywne, co powinno pozwolić na uzyskanie silnie skontrastowanych wyników. Jak można zobaczyć w tabeli 3, teksty recenzji negatywnych są średnio ponad dwa razy dłuższe, co wskazuje na konieczność dłuższego uzasadniania opinii negatywnej.

Tabela. 3. Ogólne miary korpusu tekstów użytych do analizy

Charakterystyki korpusów	Negatywne (91) – korpus podstawowy	Pozytywne (92) – korpus referencyjny	Proporcje
Liczba tekstów	91	92	0,99
Types	50 751	27 019	1,87
Token	391 230	184 814	2,11
Types/token	0,14	0,15	0,93
Średnia liczba słów na tekst	5478	2406	2,27

Źródło: badania własne

Dalsza analiza skoncentrowała się na kilku aspektach:

- wyróżnieniu słów kluczowych w referencji do korpusów języka polskiego,
- wyróżnieniu słów kluczowych w referencji recenzji pozytywnych do negatywnych i na odwrót.

5.1. Wyniki – wskazanie słów i fraz kluczowych na tle korpusu współczesnej polszczyzny

Jak wspomniano powyżej, analizowane były całe teksty recenzji, nie ograniczono się tylko do konkluzji czy innych, specyficznie dobranych fragmentów tekstu.

Pierwszym krokiem było porównanie korpusów recenzji negatywnych i pozytywnych z korpusem współczesnej polszczyzny. Ze względu na wstępny charakter porównań wybrano trzy współczesne korpusy dostępne w ramach serwisu <https://app.sketchengine.eu>. W tabeli 4 przedstawiono zestawienie słów kluczowych uzyskanych w wyniku porównań pierwszych 24 pozycji z trzema różnymi korpusami języka polskiego. Zgodność występowania dla wszystkich trzech korpusów to ponad 54%, dla dwóch pierwszych rośnie ona do 74%.

Jak można zobaczyć w tabeli 4, wyróżnione słowa kluczowe wskazują na:

- a) charakterystyczne obszary (sfery) korpusu: habilitacje i osoby habilitujące się, językoznawstwo (w różnych formach), autoreferaty, wykładowcy, leksyki i leksemy,
- b) kilka wyrażen sygnalizujących na węższy obszar językoznawstwa, takich jak: *kognitywny, dyskurs, przekład, glottodydaktyka, genologia*.

Wstępne porównanie list słów kluczowych z recenzji negatywnych i pozytywnych (tabela 4) pokazuje też pierwsze leksemy, które były częściej używane w recenzjach pozytywnych, takie jak: *popularyzatorski, badaczka, metodologiczny, konceptualizacja, leksykograficzny*, co może sugerować częstsze ocenianie aspektu metodycznego i badawczego w analizowanych pracach. Ze względu na częściowy charakter tego subkorpusu zalecane jest sprawdzenie tych wyników na pozostałych tekstach recenzji zakończonych pozytywną konkluzją.

Co istotne dla głównego problemu badawczego tej pracy, nie pojawiają się na pierwszych pozycjach lemy używane do wartościowania w sposób ewidentny, należy więc spodziewać się ich najprawdopodobniej w kolejnym kroku analizy, kiedy wyróżnione zostaną określenia odnoszące się do obszarów uzyskanych w na bieżącym etapie.

Jeśli przyjrzymy się uzyskanym wynikom przez pryzmat sfer wyróżnionych w badaniu E. Szkudlarek-Śmiechowicz, to okazuje się, że już na poziomie pierwszych 25 słów kluczowych uzyskano leksykalne wykładowcy czterech z ośmiu głównych sfer podlegających ocenie: 1. Habilitant/habilitantka. 2. Monografia/ publikacja/ rozprawa/ dzieło. 4. Sposób ujęcia tematu/ analiza. 7. Cechy formalne publikacji.

Tabela 4. Zestawienie słów kluczowych uzyskanych w wyniku porównań z innymi korpusami¹

Nr	Negatywne recenzje na tle Polish web 2019	Timestamped JSI web corpus 2014–2016 Polish	Pozytywne recenzje (92) na tle Polish web 2019
1	habilitantka	habilitantka	habilitantka
2	habilitant	habilitant	habilitant

¹ W tabeli pogrubieniem wyróżniono wyrażenia powtarzające się, we wszystkich trzech korpusach, a kursywą tylko w dwóch.

3	autoreferat	monografia	językoznawstwo
4	językoznawstwo	językoznawstwo	habilitacyjny
5	habilitacyjny	habilitacyjny	językoznawczy
6	leksykalny	autoreferat	autoreferat
7	wykładowy	leksykalny	habilitowany
8	monografia	przekład	monografia
9	językoznawczy	bibliografia	popularyzatorski
10	kognitywny	wykładowy	lingwistyka
11	leksyk	habilitowany	leksykalny
12	habilitowany	podrozdział	lingwistyczny
13	podrozdział	językoznawczy	leksykograficzny
14	lingwistyczny	semantyczny	genologia
15	semantyczny	słownik	metodologiczny
16	leksykografia	lingwistyczny	badaczka
17	leksem	kognitywny	glottodydaktyk
18	słowotwórczy	polszczyzna	współautorstwo
19	przekład	metodologiczny	dyskurs
20	składniowy	leksyk	kognitywny
21	dyskurs	language	leksem
22	lingwistyka	dyskurs	konceptualizacja
23	frazeologizm	składniowy	<i>nazwiska osób</i>
24	linguistic	empiryczny	publikacyjny

Źródło: badania własne

Podobnie w tabeli 5 przedstawiono zestawienie wyrażen kluczowych dla korpusu recenzji negatywnych. Także te wyniki skupiają się na kluczowych obszarach:

- zakresie: językoznawstwo,
- charakterze tekstu (ocena osiągnięć i dorobku),
- podstawie prawnej prac habilitacyjnych: „rozporządzenie ministra” i „dzień 14 marca”,
- tego, co jest oceniane: osiągnięcie, dorobek (główny i pozostały), cykl publikacji, rozdział,
- metodzie: językowy obraz świata, analiza dyskursu.

Widoczne są też różnice w ocenie tekstów pozytywnych, jak widać w kolumnie nr 3, gdzie dla przykładu ocena aktywności jest od razu określona jako

istotna, a wkład jako znaczny. W recenzjach pozytywnych częściej pojawia się recenzja dorobku, podczas gdy w negatywnych ocena dorobku.

Tabela 5. Zestawienie wyrażen kluczowych uzyskanych w wyniku porównań z innymi korpusami²

Nr	Polish web 2019	Timestamped JSI web corpus 2014-2016 Polish	Porównanie recenzji pozytywnych (92) z Polish web 2019
1	zakres językoznawstwa	stopień doktora	zakres językoznawstwa
2	stopień doktora	zakres językoznawstwa	stopień doktora
3	językowy obraz	językowy obraz	instytut filologii
4	ocena osiągnięć	literatura przedmiotu	językowy obraz
5	ocena dorobku	instytut filologii	ocena dorobku
6	zakres sztuki	ocena dorobku	istotna aktywność
7	językowy obraz świata	zakres sztuki	recenzja dorobku
8	analiza dyskursu	obraz świata	gatunek mowy
9	dzień 14 marca	ocena osiągnięć	zakres sztuki
10	instytut filologii	dzień 14 marca	ocena osiągnięć
11	filmowa stylizacja	analiza dyskursu	analiza dyskursu
12	cykl publikacji	językowy obraz świata	dziedzina nauk
13	rozporządzenie ministra nauki	kultura języka	znaczny wkład
14	główne osiągnięcie	rozporządzenie ministra nauki	język biznesu
15	pozostały dorobek	część pracy	cykl publikacji
16	obraz świata	<i>stan badań</i>	pozostały dorobek
17	literatura przedmiotu	cykl publikacji	literatura przedmiotu
18	podstawa postępowania	ten rozdział	dzień 14 marca
19	kultura języka	filmowa stylizacja	akt mowy
20	rozwój językoznawstwa	główne osiągnięcie	wydział lingwistyki
21	część pracy	dziedzina nauk	filologiczny uniwersytet
22	językowa kreacja	pozostały dorobek	językowy obraz świata
23	<i>stan badań</i>	podstawa postępowania	dydaktyka języków

Źródło: badania własne

² W tabeli pogrubieniem wyróżniono wyrażenia powtarzające się, we wszystkich trzech korpusach, a kursywą tylko w dwóch.

Wydaje się więc, że analiza tekstów ze względu na słowa kluczowe wskazuje na zakres tematyczny i w dalszych badaniach warto pogłębić tę część analize, tym bardziej że wśród wyrażen kluczowych, uzyskanych w porównaniu do korpusów języka sieci 2019 i 2014–2016, praktycznie brak wyrażen wartościujących. Pojawiają się one natomiast w zestawieniu z subkorpusem recenzji pozytywnych i dotyczą: istotnej aktywności, znaczącego wkładu, a więc tego, na co literalnie wskazuje ustawa jako (dość nieprecyzyjne) kryterium awansu. W tej części analizy uzyskano także językowe wykładniki trzeciej (Dorobek naukowy) i szóstej (Bibliografia/literatura) sfery wyróżnionej przez E. Szkudlarek-Śmiechowicz, które nie były widoczne na poziomie częstości słów kluczowych w tabeli 4.

6.1. Porównanie korpusów: recenzje negatywne na tle pozytywnych

Kolejnym krokiem było porównanie list słów i wyrażen w korpusie recenzji negatywnych z subkorpusem recenzji pozytywnych. Porównań dokonano przy użyciu funkcji słów kluczowych (*keywords*) w serwisie Sketch Engine, a także przy użyciu oprogramowania AnConc 4. Ze względu na to, że wstępnie uzyskane listy zawierały bardzo często jako charakterystyczne słownictwo: nazwiska, wyrazy obcojęzyczne czy skróty, przed dalszą analizą zostały one usunięte z listy. Kolejnym krokiem było przeliczenie proporcji liczby wystąpień leksemów o zabarwieniu negatywnych do leksemów o zabarwieniu pozytywnym w obu subkorpusach, a następnie – ze względu na różnice w wielkości korpusów – znormalizowanie proporcji poprzez podzielenie przez 2,26:

Proporcja (Pn) = $N_{\text{negatywnych}} / N_{\text{pozytywnych}} / 2,26$.

W przypadku, gdy w korpusie recenzji pozytywnych wyraz nie wystąpił ani razu ($N_{\text{neg}}=0$), dzielono przez 1, by uniknąć utracenia istotnych wyrażen.

Tak otrzymaną listę oczyszczono z wyrażen w oczywisty sposób niewartościujących, takich jak: pozostałe nazwiska, wyrazy krótkie i częste³. Dalsza część artykułu zawiera wyniki przedstawione i sortowane według proporcji (Pn) jako głównej kategorii porównawczej:

Tabela 6. Zestawienie lemów o największym współczynniku Pn

Nr	Lem	Pn	Nr	Lem	Pn	Nr	Lem	Pn
1	niejasny	76,00	11	antywartość	17,00	21	mylić	11,06
2	nonsens	36,00	12	identyczny	16,37	22	tryb	11,06
3	przykrość	34,00	13	ignorować	15,00	23	plagiat	11,00
4	podrozdziałik	28,00	14	autoplagiat	14,00	24	nieznacznie	11,00
5	osobliwy	25,00	15	deprecjacja	14,00	25	niewłaściwy	10,62
6	słabość	22,00	16	akapit	13,72	26	dociągnąć	10,18

³ Przez wyrazy krótkie częste rozumiem te, które zwykle pojawiają się na początku list frekwencyjnych takie jak: w, i, z, na, do, ...

Tabela 6. cd.

7	najwięcej	22,00	17	eksplikacja	12,39	27	normalny	9,73
8	pomyłka	19,00	18	podrzędny	12,00	28	podwyższać	9,29
9	absurd	18,00	19	notować	11,95	29	zaledwie	9,03
10	odgrywać	17,70	20	prototyp	11,50	30	obniżyć	8,85

Źródło: badania własne

W tabeli 6 przedstawiono słowa, które uzyskały najwyższą wartość współczynnika P_n , przy czym trzeba zaznaczyć, że kryterium ich wyboru była zsumowana wartość mediany i odchylenia standardowego dla proporcji liczebności. W pierwszym kroku wybrano te słowa z całego subkorpusu recenzji negatywnych, które przekraczały zsumowaną wartość mediany (1,0) i odchylenia standardowego (2,87); w drugim te, które przekraczały wartość sumy dla zbioru uzyskanego po pierwszym kroku (11,90), oraz – dla pokazania szerszego kontekstu – 11 kolejnych wyrazów.

Jeśli przyjrzymy się najczęstszym kontekstom wyróżnionych słów, to zaobserwujemy, że:

- 1) *Niejasne* są bardzo różne elementy: od przykładów, przez klasyfikację, podstawy działań, sądy, propozycje – trudno tu znaleźć powtarzalność.
- 2) Leksemy *nonsens*, *absurd*, *osobliwy*, *antywartość*, *deprecjacja* występują tylko w pojedynczych recenzjach, w związku z tematem habilitacji, a jako że mają – jak się wydaje – potencjał do szerszego wykorzystania, więc postanowiono je zostawić w zestawieniu.
- 3) Leksem *podrodzialisz* też dotyczy tylko jednej recenzji i trudno stwierdzić, czy jest to forma bardziej opisowa, czy jednak deprecjonująca.
- 4) *Przykrość* to część frazy *z przykrością stwierdzam* kończącej recenzję, przy czym w połowie przypadków fraza ta uzupełniona jest o zapewnienie konieczności takiego stwierdzenia, np. „Z wielką przykrością stwierdzam, że (...)”.
- 5) *Słabości* pracy bywają określane różnie, bez większych powtarzalności, od braku precyzji (3), przez braki merytoryczne, po niedostatki edytorskie.
- 6) *Pomyłki* to wskazywane przez recenzentów błędy, od interpunkcyjnych czy literowych po „świadczące o niezbyt dogłębnej znajomości modelu”.
- 7) *Odgrywać rolę* odnosi się najczęściej do różnych sytuacji, w których recenzent ocenia różnicę między własnym rozumieniem pewnej sytuacji czy teorii a przedstawieniem jej w pracach habilitacyjnych, lub do stwierdzenia dysproporcji w konstrukcji tychże prac a własnymi oczekiwaniami.
- 8) Przymiotnik *identyczny* dotyczy zwykle stwierdzenia podobieństwa między różnymi pracami habilitanta.

- 9) Leksem *ignorować* praktycznie zawsze odnosi się do „ignorowania” jakiejś istniejącej wiedzy.
- 10) Rzeczownik *akapit* używany jest głównie jako sposób na wskazanie miejsca niespójności, braku czy też zbyt rozbudowanej konstrukcji językowej.

Podsumowując to zestawienie, warto zwrócić uwagę na zróżnicowane funkcje wyrazów o charakterystyce wartościującej. Znajdziemy zarówno te, które określają ocenianą pracę, szczególnie słabości, niejasności czy pomyłki, a nawet ignorowanie wiedzy, po zgodne z zasadami grzeczności wyrażanie przykrości z powodu negatywnej oceny oraz wskazania na powtarzalności w pracy, tzw. autoplagiaty czy wręcz plagiaty. Wiele słów, choć – jak się wydaje – wskazuje na wartościowanie w pracy, jest faktycznie częścią tematów podejmowanych przez osoby składające wnioski awansowe (*nonsens, absurd, osobliwy* etc.).

6.2. Porównanie korpusów: recenzje pozytywne na tle negatywnych

Podobną procedurę przeliczenia i normalizacji, jak w przypadku analiz słów kluczowych negatywnych na tle pozytywnych, zastosowano też, gdy szukano kluczowych słów pozytywnych:

$$\text{Proporcja (Pp)} = N_{\text{negatywnych}} / N_{\text{pozytywnych}} / 1,92.$$

Tak otrzymaną listę oczyszczono z wyrażen w oczywisty sposób niewartościujących, takich jak: nazwiska, wyrazy krótkie, częste, toteż dalsza część artykułu zawiera wyniki przedstawione i sortowane według proporcji (Pp) jako głównej kategorii porównawczej:

Tabela 7. Zestawienie leków o największym współczynniku Pp

Nr	Lem	Proporcja Pp	Nr	Lem	Proporcja Pp
1	umiejętnie	52,1	11	prestizowy	5,8
2	perfekcyjny	13,5	12	wyjątkowo	5,3
3	wzorcowo	11,6	13	wnikliwie	5,3
4	poszczycić	11,6	14	talent	5,3
5	znakomicie	11,2	15	tolerancja	5,3
6	doskonały	7,7	16	dojrzały	5,2
7	erudycja	7,7	17	doświadczony	5,0
8	wszechstronny	7,2	18	otwartość	4,8
9	zaangażowanie	6,2	19	nowoczesny	4,7
10	doskonale	6,0	20	uznanie	4,6

Źródło: badania własne

Gdy sprawdzono najczęstsze konteksty wyróżnionych słów, to zauważono, że habilitanci:

- 1) *Umiejętnie* analizują, korzystają, łączą (teorię i praktykę), wykorzystują wiedzę.
- 2) Charakteryzują się *perfekcyjną* analiza lub znajomością języka.
- 3) *Poszczycić się* mogą zwykle imponującym dorobkiem, dokonaniem i wiedzą.
- 4) *Znakomicie* i *doskonale* wpisują się na przykład w wybrany nurt badań, wywiązują się z podjętych zobowiązań, rozpoznają, wykorzystują, orientują się, choć trzeba zaznaczyć, że w przypadku tego wartościowania brak utartych schematów.
- 5) Mogą poszczycić się *doskonałą* znajomością literatury i lingwistyki, orientacja w literaturze, warsztat badacza, a także niepowtarzające się cechy, takie jak: polszczyzna, przykład dla innych czy punkt wyjścia dla rozważań.
- 6) Ich *erudycja* jest rozległa, ogromna, zasługuje na podkreślenie i budzi uznanie.
- 7) *Wszechstronna* staje się zwykle analiza, obserwacja czy opis, ale również wykształcenie czy doświadczenie dydaktyczne kandydata.
- 8) Doceniani są za *zaangażowanie* zarówno dydaktyczne, naukowe, jak i organizacyjne czy szczególnie w proces umiędzynarodowienia.

Ponadto:

- 9) Rozważania, rozprawa i kompozycja tekstu są często określane jako wręcz *wzorcowe*.

Kończąc tę część analizy, można stwierdzić, że w przypadku wartościowania pozytywnego mamy do czynienia z mocnym wartościowaniem pozytywnym o charakterze superlatyw – z przedstawionej w tabeli 7 listy tylko jedno słowo (*zaangażowanie*) nie jest wprost, mocno oceniające pozytywnie, choć w tych użyciach stanowi część oceny pozytywnej.

Podsumowanie

Konkludując, warto jeszcze krótko wskazać, kto najczęściej jest oceniany w przewodach habilitacyjnych. Przeważają kobiety, stąd też znaczna przewaga form żeńskich (habilitantka 716/ habilitant 319), często określane też jako autorki/ autorzy (545/ 325) oraz nauczyciele (179).

Pozytywnie oceniana i doceniana jest praca, a szczególnie: *badania* (885), *dorobek* (491), *teksty* (712), *publikacje* (408): *monografie* (640), *artykuły* (623), *książki* (230), *rozprawy* (424), *rozdziały* (551). Nie tak często, ale na poziomie wyższym niż raz na recenzję, oceniana jest też *działalność* (239) i *aktywność* (198) – naukowa i dydaktyczna, a także (znacznie rzadziej) *doświadczenie* (86) i *kompetencje* (105).

W przypadku recenzji zakończonych negatywną konkluzją (tabela 6) stanowczo mniej mówi się o osobach, a więcej o niejasnościach, błędach, pomyłkach, rozbieżności w oczekiwaniach recenzentów, a tym, co i jak napisane znajdują w przedstawionych materiałach.

Szczegółowo wskazuje się miejsca, zwłaszcza akapity, w których dochodzi do rozbieżności, co w znacznej mierze wyjaśnia to, że recenzje negatywne są średnio dwukrotnie dłuższe.

Jeśli przyjrzymy się proporcjom najczęstszych słów w obu korpusach, to w korpusie recenzji negatywnych dwukrotnie rzadziej pisze się o dydaktyce, dorobku, badaniach, osiągnięciach, rozprawie, nauce. Rzadziej pisze się też o monografiach, rozdziałach, tekstach i publikacjach, a więc tym, co doceniane jest w recenzjach pozytywnych. Co ciekawe, dwa razy rzadziej używa się też nazwy stopnia doktora.

Odnosząc się do hipotez postawionych na początku, należy stwierdzić, że większość z nich została potwierdzona. Poniżej szczegółowo odniesiono się po kolej do każdej hipotezy.

Hipoteza nr 1, zakładająca, że sfery (obszary) podlegające wartościowaniu, wyróżnione przez E. Szkudlarek-Śmiechowicz, zostaną także wskazane przy pomocy badań korpusowych, została potwierdzona w siedmiu z osiem wskazanym sfer. Nie dostrzeżono tylko wykładników wskazujących na ocenę „materiału”. Hipotezy nr 2 i nr 3 także zostały potwierdzone: jak pokazuje analiza, recenzje negatywne są średnio ponad dwa razy (2,27) obszerniejsze niż pozytywne ze względu na konieczność rozbudowania uzasadnienia recenzji z konkluzją negatywną. Także hipoteza nr 4, zakładająca istnienie ilościowych wykładniki wartościowania, oraz hipoteza nr 5, zakładająca istnienie wykładników wartościowania opierających się na proporcjach użycia słownictwa, zostały wstępnie potwierdzone. Wykazano, że poza słownictwem wspólnym dla różnych recenzji (tabela 4) istnieje też słownictwo specyficzne tylko dla każdego obu badanych typów recenzji – różne dla recenzji z konkluzją negatywną i pozytywną (tabela 6 i 7). Wydaje się, że największą przydatność dla wskazania słownictwa specyficznego uzyskano właśnie poprzez zastosowanie proporcji liczby wystąpień negatywnych do pozytywnych (i na odwrót). Udało się też wykazać słuszność hipotezy nr 6, że wartościowanie w recenzjach ma charakter schematyczny, wyróżnialny zarówno na poziomie samej leksyki, jak i wyrażen wielowyrazowych.

Wszystkie wskazane różnice między badanymi recenzjami pozwoliły na osiągnięcie głównych celów pracy: wyróżnienie tego, co jest oceniane, i sposobu, w jaki jest określane. Ponadto, ponieważ uzyskane wyniki pokrywają się z wynikami wcześniejszych analiz, można przyjąć, że metody korpusowe mogą być z powodzeniem stosowane do badań recenzji awansowych.

Choć na obecnym poziomie analizy nie udało się jeszcze wskazać szczegółowych kryteriów oceny, jednak zauważono, że główne wyrażenia określające pozytywnie to w przeważającej mierze superlatywy, a krytyczne – to wskazywanie konkretnych błędów.

Wydaje się, że ciekawe wyniki może dać analiza przy pomocy algorytmów samouczących (*machine learning*), która jest planowana w przyszłości.

Wreszcie konieczne wydaje się sprawdzenie powyższych wyników zarówno na wszystkich 1227 recenzjach z zakresu językoznawstwa, jak i sprawdzenie, czy zaobserwowane prawidłowości dotyczą też innych dyscyplin. Otwiera to szerokie pole do dalszych analiz, szczególnie porównawczych.

Literatura

- Centralna Komisja ds. Stopni i Tytułów, <https://www.ck.gov.pl/promotion/p/2/type/1%2Ck/dziedzina/1/dyscyplina/8.html> (dostęp: 1.06–1.07.2023).
- CLARIN.PL, <https://clarin-pl.eu/index.php/przeznaczenie-programu/> (dostęp: 28.02.2024).
- Fleischer M., 2010, *Wartości w wymiarze komunikacyjnym*, Łódź: Primum Verbum.
- Grech M., 2020, *O wartościowaniu w komunikacji*, w: G. Habrajska (red.), *Teorie i praktyki komunikacji*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 127–142.
- Kiklewicz A., 2017, *Lingwistyczne aspekty kategorii wartości*, w: A. Kiklewicz, J. Piwowar (red.), *Wartości i wartościowanie we współczesnej humanistyce*, t. 3: *Perspektywa językoznawcza*, Olsztyn: Centrum Badań Europy Wschodniej UWM w Olsztynie, s. 33–72.
- Laskowska E., 1992, *Wartościowanie w języku potocznym*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy.
- Puzynina J., 2004, *Problemy wartościowania w języku i w tekście*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”, t. 16, s. 179–189.
- Rodziewicz B., 2017, *Językoznawca w świecie wartości, czyli o metodach badania wartości w języku*, w: A. Kiklewicz, J. Piwowar (red.), *Wartości i wartościowanie we współczesnej humanistyce*, t. 3: *Perspektywa językoznawcza*, Olsztyn: Centrum Badań Europy Wschodniej UWM w Olsztynie, s. 105–114.
- Sketch Engine, <https://app.sketchengine.eu> (dostęp: 21.02.2024).
- SpaCy, <https://spacy.io> (dostęp: 20.02.2024).
- Szkudlarek-Śmiechowicz E., 2015, *Wartościowanie w recenzjach naukowych (na podstawie recenzji w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego)*, w: M. Karwatowska, R. Litwiński, A. Siwiec (red.), *Człowiek, zjawiska i teksty kultury w komunikacji społecznej*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 251–268.